

AREÁLOVÝ SLAVISTICKÝ VÝSKUM A KULTÚRNA PAMÄŤ STREDNEJ EURÓPY

Miloš Zelenka: *Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2008. 182 s.

Najskôr takto by sa našlo výstižné zachytenie problému, ktorému sa venuje práca, ktorá má ambíciu plniť poslanie „viacúčelového“ poznávacieho materiálu v globalizujúcej sa Európe a v štúdiách o genéze tohto procesu, a pripravil ju Miloš Zelenka s pluralitne tematizovaným názvom *Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie*.

Spôsob, akým predkladá svoj výklad Miloš Zelenka v stati *Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie* dáva vedieť, že ide o problém naznačenia, zdôvodnenia a aplikácie trajektórií, ktoré prepoja dostupné poznania z výskumu historiografie, politológie, geografie, diplomacie, náuky o štáte a literárnej vedy, pozabudnúť by sa nemalo na sociológiu či etnografiu a isto by sa našlo aj viac podstatných účastníkov tak náročného procesu pri výklade pojmu a jeho obsahov, aké na seba „nabaľuje“ stredná Európa.

Miloš Zelenka si je tejto skutočnosti vedomí, preto za dostredivé miestom svojho sondovania pojmu a obsahov stredná Európa ustanovil slavistiku a jej moderné ovládanie vývinových a procesových úkonov, ktoré možno sledovať, rekonštruovať či prognózovať cez a prostredníctvom literárnej vedy.

Stredná Európa obsahuje pluralitné javy, procesy, riešenia, ktoré sa podporujú, vylučujú, alebo sa relativizujú vo svojich záveroch, čo podstatne sťažuje určiť pevný a rešpektovaný bod na odvíjanie i rozvíjanie všetkého, čo v priestore a jeho obsahoch stredná Európa znamená i neznamená. Miloš Zelenka túto skutočnosť svojmu čitateľovi oznamuje takto:

„*V naší úvaze nejde o vyčerpávající přehled jednotlivých koncepcí střední Evropy v literárněvědném, kulturním či politologickém diskursu, spíše se snažíme pojmenovat základní problémy a obrysově naznačit jejich souvislosti historické, literární a geopolitické*“ (s. 3–4). Autor publikácie signalizuje aj ďalší diferenciacny problém, stáva sa ním terminológia spoločenských vied, ktorú používajú pri kontakte so strednou Európou, čo M. Zelenka rieši i tak, že zavádza vymedzie „teritoriálny princíp“ a aktualizuje „fenomén strední Evropy“, pritom upozorňuje, že pod jeho vplyvom svoje slavistické školenie i poznanie či zistenia nasmerováva do kultúry, literárnej vedy a umenia.

Metodologický podnet autor dodržiava a vymedzuje svoje spoločenskovedné podložie strednej Európy výskumom a tézami Dionýza Ďurišina, Ivana Dorovského, Franka Wollmana, Reného Welleka, Slavomíra Wollmana, Pavla Koprdu, Karla Krejčího, Iva Pospíšila, Milana Kunderu a mnohých iných z kultúrneho priestoru strednej Európy, ktorí sa s pojmom vyrovnávajú v praktickej politike, politológii, v sociálnych vedách, vo filozofii a v literárnej vede.

Pretože problém terminológie neustupuje ani pod priešečníkom výkladu jednotlivých teórií, zavádza Miloš Zelenka sekundárne pojmy, ktoré zohrali významnú rolu v dejinách spoločenských vied zaujímajúcich sa o dejiny a realitu strednej Európy z externých prístupov (centrizmus, etnické faktory, ideovo-politické hľadisko, geografický aspekt, geografická symbolika, Mitteleuropa, Východ, Západ a ďalšie), no dôveruje v kompo-

zičnom budovaní svojho výkladu interným pojmom literárnej vedy a slavistiky, ktoré o externých pojmoch „vedia,“ nadväzujú na ne a dávajú im kultúrny význam (medziliterárnosť, stredoeurópsky centrismus, medziliterárny centrismus, areálový centrizmu, interkultúrna komparatistika, zóna, týl, centrum a región, generálna literatúra, svetová literatúra, národná literatúra, mediteránnosť, faktor jazyka, slohový postup a ďalšie, či iné, ale rovnako závažné pojmy literárnej vedy). Problém strednej Európy v spoločenských vedách a aj v umení má obsah vytvorený časom a jeho dejmi, preto sa Zelenkov výklad dostáva až k pojmom stredoeurópskej identity, k javu a procesu postmoderna v individuálnom výklade umenie tvoriacich európskych intelektuálov, aby sa záverečná pozornosť sústredila na diskusiu okolo vymedzenia kultúrno-politický areál, a ten by (mohol, mal) niesol v sebe aj identitu kultúrnej entity spoločnosti, ktoré zastupuje.

Spôsob, akým Miloš Zelenka organizoval svoj výklad z horizontu európskych spoločenských vied dosiahol viacero cieľov: upozornil na genézu, vývin a prítomnosť javu stredná Európa, dokázal ho premeniť na dostredivé miesto postojov, funkčnosti, doktrín, objektívneho výskumu, nesúrodých osobnostných postojov i (z)vyhodnocovania jeho existencie pre idey krátkodobé i tie, ktoré súc napojené na vývinové procesy, chcú prostredníctvom javu stredná Európa vytvarovať miesto emancipácie, harmónie a ustálenosti pre tých i pre to, čo je s jestvovaním tohto priestoru, javu a obsahu spojené.

Aplikačnou časťou publikácie, autor ju nazval Antológia, sú vývinovo prepojené odlišné osobnostné i širšie názorové postoje, vlastne podstatné torzá, ako sa rodili s „narastaním“ problémov okolo strednej Európy. Zelenka ako historik problém, ktorý tematizoval v problémoch vôkol strednej Európy rešpektuje vývin, preto otvára Antológiu časťou zo spisu Jána Kollára o praktickom kultúrnom účinkovaní slovanskej vzájomnosti (O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nárečiami slovanského národa), pokračuje Pavlom Jozefom Šafárikom o Pomerach národností v Rakúsku, opakovane sa aj vo svojej úvodnej práci venuje všestranne zložitému politologickému spisu Ľudovíta Štúra o Slovanom (Slovanstvo a svet budúcnosti: túto časť práce prijímame ako obzvlášť podnetnú pre literárnu vedu a jej aplikácie v rozličných stupňoch štúdia literárnej vedy a historiografie i politológie, ale aj dejín filozofie), T. G. Masarykov výklad Světové revoluce, ktorá navodila „státní a mezistátní“ reorganizáciu Európy, ktorú najväčšími zasiahla strednú Európu a Rusko, povojnovú realitu chápe ako problém, kde sa budú riešiť staré a nové teritória a musí vzniknúť dohovor – kľúč na ich ovládanie „centrálnymi mocnosťami“ (s. 80, 86). Prvá svetová vojna a jej geopolitické následky pre európsky kontinent zamestnali aj Richarda N. Coudenhove-Kalergiho v torze Európa po svetové válce s podtitulom Osvobození východní Evropy, všima si hospodársky úpadok na kontinente, naznačuje „novú slobodu,“ pretože „Rozpad Rakousko-Uherska měl smysl je v uvolnení cesty k Pan-Evropě“ (s. 91). Zaradenie torza z politickej reflexie Milana Hodžu Československo a stredná Európa jasne dáva vedieť, že otázka strednej Európy v jej vrstevnatosti je latentná, ba viac, Hodža pôvodnú otázku navrstvuje o jednotlivé zložky „praktického“ jestvovania štátu v strednej Európe po nemeckej vojnovéj expanzii a začína štátnym individualizmom, prirodzene si všima agrárny problém, uvažuje o regionalizme, naznačuje pri rozvíjaní svojej reflexie i to, že „Strednú Európu musia organizovať Stredoeurópania“ (s. 104), v tejto súvislosti aktualizuje „formálnu“ Malú dohodu, aby nasmeroval svoju pointu k téze o mieri, ktorí „spočinie na mieri: Francúzsko – Nemecko – nová stredná Európa“ (s. 106). K Francúzsku sa vracia aj Robert Schuman Pre Európu a hovorí o tom, že povojnová Európa musí spolupracovať, ak sa

má ponúknuť mladým ľuďom konštruktívnejšia a menej pesimistická vízia budúcnosti (s. 114). O novú strednú Európu sa zaujíma aj Jozef Kirschbaum a navrhuje tri zásady pre usporiadanie strednej Európy (s. 118), z nich je dominantná požiadavka „politickéj rovnoprávnosti.“

Antológiu uzatvárajú výňatky z literárnovedných, medziliterárnych a komparatistických prác, ktoré novú strednú Európu konštruujú ako kultúrny útvar Slovánskej literatúry a maďarská literatúra (István Fried), Slovánskej literatúry v kontexte rakúsko-uhorskej štátnosti (S. A. Šerlaimovová), Slovánskej literatúry ve Střední Evropě (Slavomír Wollman), Literární obraz střední Evropy (Antonín Měšřan), aby Antológiu uzavrel globalizujúci príspevok Iva Pospíšila Wollmanovy Slavismy a antislavismy za jara narodů a jejich přesahy.

Globalizujúca sa Európa má, ak ju chápeme ako problém i jav, realitu i tézu, aspoň dve podstatné strany a viacero odbočení, ale za všetkým postáva všeobecné želanie zosúladenia života na kontinente tak, aby bol rovnocenný a rovnomerný pre všetkých, ktorí na ňom žijú práve v pre jestvujúce odlišnosti a humanitu aj zodpovednosť za prirodzený rozvoj života a civilizácie na ňom.

Viera Žemberová

ZAHRADA JAKO FENOMÉN KULTURY A LITERATURY

Przestrzeń ogrodu, przestrzeń kultury. Redakcja Grzegorz Gazda, Mariusz Gołąb. Uniwersita, Kraków 2008, ISBN 97883-242-0877-7. / *Space of a Garden – Space of Culture.* Edited by Grzegorz Gazda and Mariusz Gołąb. Cambridge Scholars Publishing 2008. ISBN (10): 1-84718-627-0, ISBN (13): 9781847186270.

Poprvé jsem zahradu či sad jako kulturní prostor objevil samozřejmě v architektuře a ve spisech o ní, teprve potom ve filozofii a nakonec v literární teorii a sémiotice; v tomto případě v provedení Dmitrije Sergejeviče Lichačova (Д. С. Лихачев: *Поэзия садов: К семантике садово-парковых стилей.* „Наука“, Ленинград 1982, 3. orgávené a doplnené vydání s obměněným názvem: *Поэзия садов: К семантике садово-парковых стилей. Сад как текст.* „Согласие“, Типография „Новости“, Москва 1998) Takže se nyní vracím k Lichačovovi oklikou: jednak k třetímu vydání jeho knihy, které není lepší než první, jednak z koncepce týmu Katedry teorie literatury, divadla a filmu Lodžské univerzity, pracoviště, které vydává jediný genologický časopis v Evropě *Zagadnienia rodzajów literackich* a v jehož redakční radě mám tu čest být.

Prdeevším nás tento mezinárodní svazek vyhotovený ve dvou identických verzích – polské a anglické (tu odkazujeme výlučně k anglické verzi) – vede k úvahám o kulturních funkcích různých materiálních fenoménů. V podstatě každý ze spoluautorů této knihy uviděl jiný aspekt zahrady na různém materiálu, je logické, že část studií se týká polské kultury a literatury. V úvodní hutné studii se o to snaží koeditor Mariusz Gałąb (*The Garden: Ecological Mediation and Transformation of Cultural Text. Introduction*). Zhruba před koncem 17. století se kulturní model zahrady ustálil a stal se pevnou součástí kulturologických, filozofických a jiných úvah a současně se ustalovalo i umění budovat zahrady v duchu tzv. francouzském nebo anglickém, i když jejich předobrazem byla italská